

Војна психологија у систему војних наука и научним областима у друштву

Проф. др *Десимир Пајевић*

Предмет проучавања психологије је човек – његов психички живот и понашање. О човековом психичком животу сазнајемо на два начина: преко доживљаја и понашања. Човек је по природи сложено биолошко-социјално и психолошко биће. Према томе, у садашњој психолошкој науци признат је и устаљен принцип да се психологија у научној класификацији третира и као природна и као друштвена наука. Та поставка произилази из научног сазнања према којем су психолошке појаве (особине личности и процеси) детерминисане наслеђем, условима друштвене средине и самоактивитетом. Према томе, у проучавању психолошких феномена сада се све више примењује интердисциплинарни приступ, преко којег се психологија повезује, међу биолошким наукама нарочито са физиологијом, биологијом и кибернетиком, а међу друштвеним наукама са филозофијом, социологијом и педагогијом.

У систему психолошких наука војна психологија се третира као *примењена грана психологије*, што значи да примењује психолошка знања из теоријских грана психологије (општа, социјална и развојна) у војној средини. Конкретно, „војна психологија се бави психичким животом и понашањем војника како у мирнодопском периоду живота и рада војника, тако и у ратним условима“.¹¹ Атрибут *војна* указује на средину у којој се примењују психолошка знања (слично као што се саобраћајна психологија примењује у саобраћају, спортска у спорту, медицинска у лечењу итд.). Наравно, војна психологија не користи и не примењује само психолошка знања из других грана психологије, већ кроз сопствена истраживања долази до нових научних сазнања специфичних за војну професију и средину. У вези с тим, за развој психолошке науке уопште значајна су сазнања која је војна психологија у свету дала на подручју селекције и класификације армијског кадра, обуке, групне динамике и руковођења.

У свету се у оквиру војске (колико нам је познато) обављају систематска истраживања о проблемима трансфера у борбеној обуци, подношењу стреса, сналажењу у отежаним ситуацијама (специјалне јединице), структурирању група, неприлагођеном понашању, мотивацији за војну службу итд. Посебно је „модерно“ и научно веома широко засновано истраживање о пропаганди и психолошком рату. За психологију која се примењује у војсци постао је уобичајен назив војна психологија. Она се у систему психолошких наука третира као примењена грана психологије, а бави се психичким животом и понашањем људи у војној организацији у мирнодопским и ратним условима.

¹¹ Томислав Кроња, у *Основи војне психологије* (група аутора), Војноиздавачки завод, Београд, 1973, стр. 17.

Војнопсихолошка наука у нашој војсци, с обзиром на њену скоро педесетогодишњу примену, прошла је кроз своју апликативну фазу у смислу преношења општих психолошких знања на решавање појединих проблема из домена војне организације. Сада је ушла у вишу фазу, коју карактеришу настојања да се у оквиру саме војске истражују актуелни проблеми и дође до сазнања која могу значајно да допринесу квалитетнијој обуци, васпитању и већој борбеној спремности наше војске. Да ли је научноистраживачког кадра из области психологије (и не само психологије) у војсци мало или довољно питање је на које треба да одговоре институције (и појединци) који планирају развој војне организације и сагледавају место и улогу науке у војсци, укључујући и војну психологију. Војна психологија није јединствено подручје, већ су се у оквиру ње конституисале ваздухопловна и поморска психологија, психологија специјалних јединица, војноинжињеријска психологија, и слично.

Стручни и истраживачки рад психолога у нашој војсци треба да продубљује психолошка сазнања о појединим питањима која су веома актуелна (прилагођавање, мотивација за војну службу, обука, пропаганда), уз коришћење и научно верификовање свих искустава која су се протеклих ратних година одразила на психолошком плану код припадника наше војске. У вези с тим, посебно је важна даља едукација кадра (факултативни студиј и постдипломско усавршавање).

Психологија се сада не може, као раније, ванредно студирати, а постдипломске студије из психологије могу се уписати само на факултетима. Постоји велика потреба, вероватно и одређена спремност факултета, да се уведе, као један од смерова постдипломских студија, и војна психологија. Управне структуре морају се на томе више ангажовати, јер се већ сада осећа код психолога у војсци застој у постдипломском усавршавању и докторирању. Војна психологија, као и друге науке у војсци, мора се борити за што стручнији научно-образовни кадар, јер се без тога не може говорити о њеној нарочитој перспективи у нашој војсци.

Место војне историје у систему војних наука

Гојко Вујичић, потпуковник

Тесно узајамно повезане од самог почетка војног школства, историја (општа историја) и војна историја, с једне, и пракса њихових остваривања, с друге стране, уз све промене друштвених токова, прошле су сличан пут узајамног условљавања као и војна наука и пракса. У систему учења о суштини и садржају припрема и вођења рата и оружане борбе војна историја, као посебна историја, у прошлости је имала различит приступ изучавању ратне праксе.

Војна историја, као једна од најстаријих, оформљена је као самостална научна дисциплина у 19. веку. Све више се проучавају и оцењују многе савремене војноисторијске појаве, а највећи напредак је имао методолошки приступ при обради војноисторијских појава. Наиме, највише критика у тумачењу војностручних појава било је упућено некритичком, необјективном оцењивању војноисторијских чињеница. Војна историографија, са неопходним атрибутима науке, јавила се, као и општа историографија тек у 18. веку. Развој војне историје и историографије, нарочито је појачала појава војноисторијских института као установа од изванредног значаја за проучавање ратне праксе.

Крајем прошлог века почела је постепено да се развија војна историографија у Србији. После Првог светског рата, у Вишој школи војне академије слушаоцима су предаване операције српске војске у балканским ратовима. То је био велики корак у критичком прилазу изучавању чињеница ратне праксе, а о Првом светском рату већ је више писано. До Другог светског рата у нижим војним школама изучаван је општи преглед из војне историје, а у вишим војним школама, на примеру неколико операција, практикована је и војноисторијска критика. После Другог светског рата, без обзира на огроман технички напредак и све „мање времена за изучавање прошлости“, у свим армијама се том проблему (изучавању војне историје и историје уопште) прилазило различито, али је чињеница да је у најразвијенијим армијама том питању придаван велики значај, тако да је војна историја постала основа наставе. У војним школама на простору Југославије од краја Другог светског рата изучавању војне историје посвећује се велика пажња. Међутим, постоји тенденција смањивања времена за студије војне историје.

Питање садржаја и места војне историје у систему војне науке и праксе може се успешно решити доградњом и прецизирањем, и премошћавањем и повезивањем опште историје и историографских радова с програмским опредељењима у војном школству. Она, дакако, морају произићи из усвојених основних школских програма на свим нивоима школовања, тако да војношколски програм и уџбеници буду одраз стабилног школског система и сазнања. Сагледати везу између војне историје и осталих војнонаучних дисциплина могуће је само ако се претходно зна циљ њеног изучавања. Без обзира на то у којем обиму и којим наставним садржајима, формама и методама је војна историја заступљена у војним школама и академијама, она не може бити сама себи циљ, већ се мора неговати као елемент система војне науке и праксе. Војна историја треба да буде негована као конституенс војне науке и праксе у функцији васпитања и образовања.

Теорија ратне вештине (полемистика) и ратна пракса у узрочној су вези. Војна теорија која би се развијала без праксе из прошлих ратова (улога војне историје!) била би стерилна машта, а ратна пракса без теорије само пуста игра случајности. Полемистика (теорија рата) праксу може да нађе једино у рату. Теорија ратне вештине у прошлим ратовима

трага и проналази објективна начела рата и, ослањајући се на њих, решава нове проблеме рата. Када теорија дође до одређених закључака, предаје их на проверу и употребу пракси, из које опет црпи нове податке за следећу научну обраду итд.

У оквиру разматраног проблема -- места у систему војних наука, значајно је и питање класификације војне историје, која је могућа применом различитих критеријума. У вези с тим, поставља се питање да ли постоји једна или више војних историја, односно да ли се војна историја своди само на једно одређено подручје или је систем различитих научних дисциплина. Према мишљењу већине теоретичара (војних и других) најпотпунији одговор може се добити ако се за полазну основу узму четири елемента: предмет истраживања као примарни критеријум, садржај и метод војне историје и њено место у оквиру осталих војних наука. Уважавајући најновију класификацију (према „Војном делу“ бр. 1/1997), војна историја припада, у систему војних наука, у војно-друштвене и историјске науке, а према критеријуму њихове припадности научним областима у друштву, она спада у војно-друштвене и хуманитарне науке, тј. научне дисциплине.

Војна географија у систему војних наука и у научним областима у друштву

Доц. др *Мирослав Павловић*, потпуковник

За појам географија везује се наука о „земљама и људима“. Већ тако поједностављено схватање указује на постојање два корпуса појава и процеса: један обухвата природне, а други друштвене појмове и процесе. Када се појму географија придода префикс „војна“ поставља се један специфичан захтев у посматрању „земље и људи“ – војни захтев. Наиме, земљу и људе треба посматрати као објекте или субјекте војних радњи и поступака.

Војна географија изучава географски простор (геосистем) с аспекта географских утицаја искључиво за потребе припреме и вођења рата. Тежиште изучавања усмерено је на потребе припреме и извођења оружане борбе као главног садржаја и облика испољавања силе. Из таквог појмовног одређења војне географије произилази предмет истраживања. „Предмет истраживања војне географије су међусобни утицаји географских¹² и војних чинилаца на извршење многобројних задатака

¹² „Географске појаве (равница, брда, пустиње, реке, крас, дан, ноћ, киша, магла, насељеност, комуникативност, привредна развијеност, итд.) и њихови утицаји сврстани су у географске чиниоце. Географски чиниоци су: положај, величина, облик, границе, рељеф, клима, воде, педолошки и геолошки састав копна,

у миру и рату. Војна географија не изучава само наведене утицаје, већ и како долази до тих утицаја (генеза) и какав је даљи развој тих утицаја (процена)“.

Војна географија има неопходна обележја науке иако се у различитим системима наука класификује као научна дисциплина. *Прво*, има јединствен, особен предмет истраживања, којим се не бави ниједна друга наука – „међусобни утицај војних и географских чинилаца“. *Друго*, у истраживању се користе опште и посебне научне методе географских и војних наука. Тако се командантско извиђање и географски метод преклапају, а проучавање и схватање задатака по карти преклапа се са картографским методом. *Треће*, резултати истраживања могу експериментално да се проводе и доказују (кроз ШРВ, КШРВ и ЗТВ, маневре, разне пробне радове и техничке и лабораторијске експерименте). Војна географија има и карактер научне области, јер у раду користи, поред својих истраживања, и резултате других наука (географија, хидрографија, биологија, геологија, метеорологија итд.), а резултате њеног истраживања користе војне науке (стратегија, оператика, тактика). Према циљу, војна географија је чисто војна наука, јер проучава географске утицаје на одређеном географском простору искључиво за војне потребе. Кад не би било испољавања друштвене силе и потребе супротстављања противнику силом не би ни постојала таква наука. Она се стално развија јер се стално мењају војнотехнички и друштвено-географски чиниоци.¹³ Њиховим мењањем мења се и интензитет утицаја, па зато не постоје процене географских утицаја које би важиле за сва времена и све ситуације. Међутим, добрим познавањем географских појава и сталним изучавањем и праћењем њихових међусобно измењених и усложених утицаја олакшава се доношење одлуке и избор метода за обављање добијеног задатка, а разрешава се и проблем успостављања најповољнијег односа на одређеном географском простору у одређеном времену. Оптималан однос се успоставља између постављеног циља, расположивих снага за остварење циља, простора и времена у којем се решава задатак и метода за његово обављање. Ако војници добро познају геопростор смањује се доза неодлучности, страха, колебљивости и инфериорности пред природним силама и агресором, као и могућност да се појави паника.

Географија изучава геопростор (геосистем) „са становишта генезе и распростирања физичко-географских и друштвено-географских појава, уопштавања законитости настајања и даљег развоја тих појава и њихов утицај на живот у том простору“. Војна географија широко

вегетација, становништво и насеља, саобраћај, привреда и друштвено-политичко уређење. Географски чиниоци у оквиру ратне вештине егзистирају као **ГЕОГРАФСКИ ФАКТОР**“ (Р. Марјановић, *Општа војна географија*, ВИЗ, Београд, 1983).

¹³ „Физичко-географски чиниоци се такође мењају, али знатно спорије од друштвено-географских и војно-техничких“ (Јован Илић, *Основне карактеристике економске географије као научно-наставне дисциплине*, „Глобус“, бр. 7, Српско географско друштво, Београд, 1975).

користи достигнућа географије, као матичне науке, везана за генезу и даљи развитак географских појава ради разматрања географског простора са војног становишта, доводећи у међусобну везу географске и војне чиниоце. Зато војна географија има своје место у систему како географских, тако и војних наука.

Зависно од принципа према којем се обавља класификација, додељује јој се положај у једној или другој научној области. Тако се према класификацији Јована Илића (објављена у листу „Глобус“, 1975. године, у издању Српског географског друштва), војна географија налази у групи осталих географских дисциплина, са картографијом, историјском географијом итд. У истом материјалу, у области „Примењена географија“, посебно је наглашена војска као корисник географских сазнања. На Првом југословенском скупу о ГИС технологијама, Милутин Љешевић¹⁴ војну географију сврстава, као научну дисциплину, у оквиру политичке географије, која припада области друштвене географије.

У систему војних наука војна географија је прво сврстана у групу општевојних наука (ратна вештина). Каснијим сазревањем војне мисли дошло је до стварања нових научних области у оквиру војних наука с претежно друштвеним, природним или техничким нагласком. Зато се војна географија разврстава у односу на једну своју целину у друштвену или природну групу војно-друштвених или војноприродно-математичких области. Тако јој се одређује сродност са хемијом, теоријом гађања и биологијом, а занемарена је сродност са ратним вештинама (стратегија, оператика, тактика).

Војна географија једина има за предмет изучавања елементарно истраживање међусобних утицаја сва четири чиниоца оружане борбе. То је тај географски чинилац који је истовремено амбијент, оквир и међусобна условљеност одвијања војне ситуације. Војна географија има, истовремено, аналитичку и синтетизовану компоненту, али је изразито обједињавајућа у односу на процес доношења одлуке. Војна географија има повезујућу функцију или функцију обједињавања аналитичких компонената и приказа одређене територије у односу на остале природне и друштвене науке, а у погледу доношења оптималне одлуке и оптималне усклађености циља, људских и техничких снага, простора, времена и метода обављања задатака.

С обзиром на то да има улогу да повезује, свако потенцирање било којег дела војне географије и сврставање на основу тога у природне или друштвене науке унутар војних наука једнако је погрешно. Војна географија треба да буде у групи општих војних наука, јер је општа по предмету изучавања.

¹⁴ Милутин Љешевић, *Географија, географски и информациони системи*. Зборник радова, Географски институт „Јован Цвијић“, САНУ, Београд, 1966.